

Ғұмырнамалық шығарманың композициялық құрылымын автор мемлекеттің қалыптасу тарихының әр кезеңімен байланыстырып сатылай құра алуы шығарманың тұтастығына, мазмұн жүйелілігіне қызмет етіп тұр. «Мемлекетіміздің жүниеге келуі», «Ұлы бетбұрыс», «Қияға құлаш сермеу», «Қалыптасқан мемлекет» атты төрт тарау – үш жаңғыру тарихи сабақтастық пен қаламгердің ой ағысының тұтастығын көрсетеді. Автор ел басқару ісіндегі тәжірибесімен бөлісе отырып, оқырманды тәуелсіз жас мемлекеттің әлемдік өркениетке ұмтылған әр қадамынан хабардар етеді.

4. **Қорытынды.** Қорыта айтқанда, Н.Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» еңбегі - ғұмырнамалық шығарма. Нақтылығы, деректердің молдығы жағынан естелік-очерк түріне жақын, ал ой, сана ағымы, ішкі тебіреніс пен толғаныс көрінетін тұстары естелік-эссе түріне жатады деп пайымдауымызға болады. Жалпы, естелік жанры метажанр, яғни көп қырлы синтездік жанр. Оның бойында әдеби туындыға да, публицистикалық жанрға да қатысты қасиеттер бар. Осы тұрғыдан қарар болсақ, естеліктің ішкі түрлерінің (естелік-эссе, естелік-очерк, естелік-сұхбат, естелік хат) табиғатында да жанрлық белгілердің араласып келуі заңды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Жемей И. Мырза Хайдар Дулат (1499-1551) тарихшы-қаламгер. Монография. – Алматы: Зерде, 2007. 360 бет.

2 Стендаль А. Собр. Соч. – Москва: Правда, 1959.

3 Ақыш Н. Қазақ мемуарлық романы. – Алматы: Арда, 2010. – 416 бет.

4 Назарбаев Н. Ә. Тәуелсіздік дәуірі. – Астана, 2017. – 508 б.

5 С.В.Павловская. Воспоминания и дневники отечественных историков как исторический источник изучение общественно-политической и научно-педагогической жизни России конца XIX – начала XX веков. Автореферат на соисканий кандидат исторических наук. 2006 г. Россия. Нижний Новгород.

6 Колядич Т.М. Воспоминания писателей: проблемы поэтики жанра. – Москва., Мегатрон, 1998.

7 Лейдерман Л. Движение и времени и законы жанра: Жанровые закономерности развития советской прозы 60-70-е годы. Свердловск. 1982.

References:

1. Jemenei I. Myrza Haidar Dulat (1499-1551) tarihsy-qalamger. Monografiya. – Almaty: Zerde, 2007. 360 bet.

2. Stendäl A. Sobr. Soch. – Moskva: Pravda, 1959.

3. Aqyş N. Qazaq memuarlyq romany. – Almaty: Arda, 2010. – 416 bet.

4. Nazarbaev N. Ä. Täuelsızdık дәuiri. – Astana, 2017. – 508 b.

5. S.V.Pavlovskaja. Vospominania i dnevniki otechestvennyh istorikov kak istoricheki istochnik izuchenie obşestvenno-politicheskoi i nauchno-pedagogicheskoi jizni Rosi konsa XIX – nachala XX vekov. Avtoreferat na soiskani kandidat istoricheskikh nau. 2006 g. Rosia. Nijni Novgorod.

6. Kolädich T.M. Vospominania pisatelei: problemy poetiki janra. – Moskva., Megatron, 1998.

7. Leiderman L. Dvijenie i vremeni i zakony janra: Janrovyje zakonomernosti razvıtia sovetskoj prozy 60-70-e gody. Sverdlovsk. 1982.

МРНТИ:17.07.41

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.48>

Тұяқбаев F., ¹ Өтегенова A. ²

^{1,2}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қызылорда, Қазақстан

МҰҚАҒАЛИ МАҚАТАЕВ КҮНДЕЛІКТЕРІНДЕГІ КӨҢІЛ-КҮЙ СЕЗІМДЕРІ

Аңдатпа

Күнделік - қазақ әдебиеттану ғылымында аз зерттелген тақырыптың бірі. Белгілі өнер адамдары мен мемлекет, қоғам қайраткерлерінің күнделік жазуы бұрыннан бар үрдіс. Бірақ осындай тұлғалардың күнделік жазбалары әдебиеттану ғылымының аясында зерттеліп, оның жанрлық, стилдік ерекшеліктері талданып, әдеби жанр ретінде өз бағасын ала алмай келеді.

Мақалада ақындық талантымен танылған М.Мақатаевтың күнделіктері туралы сөз болады. Күнделік-жазбалар ақынның лирикалық өлеңдерімен біртұтас қарастырыла отырып, олардың арасындағы байланыс зерделенеді.

Сондай-ақ, ақын күнделіктерінің жазылған уақыт кезеңі, күнделік-жазбадағы автордың көңіл-күйі, қоғамдық ортаға деген көзқарасы сараланған. Күнделік-жазбалар шартты түрде тақырыптарға жіктелген.

Түйін сөздер: күнделік, жанр, лирика, ой ағысы, тақырып, шығармашылық лаборатория, ішкі монолог, әдеби әдіс

Tuyakbaev G.,¹ Utegenova A.²

*^{1,2}Korkyt Ata Kyzylorda State University,
Kyzylorda, Kazakhstan*

FEELINGS EXPRESSED BY M. MAKATAYEV IN HIS DIARY ENTRIES

Abstract

Diary entries are one of the understudied topics in the Kazakh literary science. It is known that many representatives of art, state and public figures make diary entries. However, these works can not be evaluated yet as a genre of literature; it is necessary to analyze their genre, stylistic features within the literary science.

In this article the target of research is the diary entries of the talented poet M. Makatayev. The entries of the poet are studied in conjunction with his lyrical poems, and their relationship is established.

Also in the article is analyzed the period in which the records were made, the author's mood, and his attitude to the phenomena in the society of that time. The diary entries of the poet are contingently distributed into the thematic groups

Keywords: diary, genre, lyrics, flow of ideas, topic, creative laboratory, internal monologue, literary method

Туюкбаев Г.,¹ Утегенова А.²

*^{1,2}Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата,
Кызылорда, Казахстан*

ЧУВСТВА, ВЫРАЖЕННЫЕ М.МАКАТАЕВЫМ В ЕГО ДНЕВНИКОВЫХ ЗАПИСЯХ

Аннотация

Дневниковые записи – одна из малоизученных тем в казахской литературоведческой науке. Известно, что многие представители искусства, государственные, общественные деятели ведут дневниковые записи. Однако эти произведения ещё не могут получить свою оценку как жанр литературы; необходимо анализировать их жанровые, стилистические особенности в рамках литературоведческой науки.

Объектом исследования в данной статье являются дневниковые записи талантливого поэта М. Мақатаева. Записи поэта изучаются в единстве с его лирическими стихами, устанавливается их взаимосвязь.

Также в статье анализируется период, в который велись записи, настроение автора, его отношение к явлениям в обществе того времени. Дневниковые записи поэта условно распределены по тематическим группам.

Ключевые слова: дневник, жанр, лирика, течение мысли, тема, творческая лаборатория, внутренний монолог, литературный метод

1. **Кіріспе.** Өнер адамдары мен ғалымдардың, саяхатшылар мен мемлекет басқарған қоғам қайраткерлерінің күнделік жазуы әдеби үдерісте бұрыннан бар үрдіс. Күнделік өмірлік тәжірибе мен көзқарастың, таным мен көңіл-күй сезімдерінің нәтижесінде өмірге келетін жанр. Көбіне күнделікте автордың өз өмірі немесе өмір сүрген қоғамы, оның ойы мен қиялы, дүниетанымы мен философиясы баяндалады. Мемуарлық жанрдың бір түрі ретінде күнделік – жазушының, ғалым не саяхатшының өз

көзімен көріп-білген жайларын есте сақтау үшін жазылатын шығарма. Күнделікке тән қасиет деректіліктің, шынайылықтың басым болуында. Әдебиеттанушы ғалымдардың күнделікті суреткердің шығармашылық лабораториясы аясында, тарих зерттеушілерінің күнделікті дереккөз ретінде қарастыруы да осыдан. «Күнделік автордың бүгінгі күнімен байланысты. Ал, естелік өткен күнді еске түсіру арқылы жазылады. Яғни, естелікке қарағанда күнделікте нақтылық, шынайлық басым. Сонымен бірге автордың ішкі көңіл-күйі анық көрінеді. Күнделіктің естелікке қарағанда ерекшелігі де осында», - деген ғалым пікірі күнделіктің жанрлық ерекшелігімен қоса, оның автордың жандүниесімен, ішкі сезімімен, көңіл-күйімен байланысты екендігін көрсетеді [1.137-143]. Өнер адамдарының, соның ішінде ақын-жазушылардың күнделік жазуы да күнделіктің осы қасиетіне байланысты болуы керек.

2. Әдістеме. Әдеби үдерісте ақындық талантымен танылған М.Мақатаев тек өлең, поэмалар ғана жазып қоймай, прозаға да батыл қалам сілтеп, көркем аудармалар да жасаған. Ақынның 1991 жылы шыққан «Күнделік» атты еңбегі шығармашылығының қыр-сырын ашып, оларды оқырманның жан-жақты ұғынуына үлкен септігін тигізеді. Сондай-ақ, оның жары – Л.Әзімжанқызы мен О.Асқардың құрастырумен шыққан М.Мақатаев шығармаларының төрт томдық толық жинағына да күнделіктері енген.

«Әдебиеттануда өзіндік орны бар мәдени-психологиялық бағыттың басқалардан басты ерекшелігі - жазушының шығармашылық, әлеуметтік-тәжірибесінен гөрі оның жеке басының қасиеттеріне көбірек назар аударатындығында жатыр. Қаламгердің мінез-құлқы, өмірлік тәжірибесі, білім-білігі, мәдени дәстүрге қатысы, қоршаған әдеби-мәдени ортасының ахуалы да мәтінде өзіндік көрініс табады...

3. Нәтиже. Қазақ әдебиетінде көп сөз болмаған ақындық прозаны, яғни М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Ж.Нәжімеденов, М.Мақатаев сияқты қаламгердің әңгіме, повестерін осы тұрғыдан талдау, олардың ерекшелігін тап басып көрсетуге себеі тиетіндей,- [2.21] деген ғалым пікірі М.Мақатаев күнделіктері туралы зерттеудің бағыт-бағдарын айқындап беретіндей. Ендеше ақынның күнделік жазбаларын оның ішкі жан-дүниесімен, қоршаған ортаға деген көзқарасымен, ой-ағысымен байланыстыра зерттеу нәтижелі болмақ. Өйткені күнделік – суреткер сезімі мен ішкі дүниесінің көрінісі.

4. Талқылау. Бізге жеткен ақын күнделіктерін жан-жақты зерттеген ғалым С.Әбішованың еңбектеріне сүйенсек, оның күнделік жазуға деген әуестігі 1952 жылдың күзінен басталған [3]. Соңғы жазбасы ақынның қайтыс болуынан бір ай бұрын – 1976 жылдың 28 ақпанында жазылған. Өкінішке орай, жазбалары өте аз. Егер ақынның артында қалған қолжазбалары толық сақталып, құрастырушылар тарапынан қалып қоймаса 1952-1953 жылдары жазылған үш жазбадан кейін араға 20 жыл салып 1972 жылы жалғастырған сыңайлы. Басында күнделік қазақ тілінде жүргізілген, кейін орыс тілінде жазуды әдетке айналдырған.

Ақынның 1952 жылғы қарашаның 3 пен 4-не қараған түні таңғы сағат алтыда жазған жазбасы көңіл аударуға тұрарлық. Өзі «Түс» деген ат қойып, жазған уақытын дәл көрсеткен: *«Баяғы менің тозған үйім»*.

Анам, Анам! Жеті қат жер астында жатсаң да біліп отырсың-ау! Кешір, ана, өмірде көрген жақсылық пен жамандығым ойымнан ұмыт болғанымен, дән теріп тамақтандырған сен ойымнан қалай ұмыт боларсың?

Апатайым, неткен айбынды, зор едің! Алқабынан алтынын ақтарып алып жатқан асқар тау де сенімен теңдесе алмайды! Сен әрқашан биіксің, зорсың! Олай болуға хақың да бар», - дейді [4.358]. Үзіндіден ақынның жан күйзелісі, анасына деген сағынышы анық көрінеді. Жалпы күнделік жанрының ерекшелігі де осында. Есімізге ақынның «Шеше, сен бақыттысың» өлеңі еріксіз оралады:

Шеше,
Сен бақыттысың,
Жыламағын!
Жай түсіп жатқанда да құламадың
Тәңіріңнен мен едім ғой сұрағаның
Сондықтан жыламағын, жыламағын!
Мен сенің қанықпын ғой көз жасыңа
Өзім кепіл тот басып, тозбасыма.
Екі жыр жазсам саған бірін арнап
«Ана» деп жаздым ылғи сөз басына [5.114].

Ақынның көрген түсінің әсерінен туған өлең жолдары сияқты сезімде боласың. Тіптен, күнделік-жазбаның поэзиядағы көшірмесі іспетті. Қалай болғанда да, екі шығарманың үндестігі, ой ағысы көңіл аудартпай қоймайды. Екінші мәселе, «Түс» аттас өлеңнің жазылуы. Әрине, ақын шығармаларының арасында мұндай өлеңнің кездесуі кездейсоқтық деп қарауымызға да болар еді. Бірақ күнделіктегі «Оянсам түсім, таң атты» деген жолдардың аталған өлең жолдарында кездесуі осы күнгі жазылған күнделік жазбасы мен аталған өлеңнің өмірге келуінде бір байланыстың бар екендігіне көз жеткізеді.

Суреткердің көркем шығарма жазу үстінде әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы шығармашылық заңдылық. Кей қаламгерлер болашақ кітабына қажет болар деген оймен жүйелі түрде күнделік жазып жүреді. Мәселен, қазақ әдебиетінің классигі Ғабит Мүсірепов жазушылық жұмысына қажетті материалдарды қойын дәптеріне түртіп, күнделік жазып отыратын болған. Жалпы ақын-жазушылардың шығармашылық лабораториясын зерделей қарағанда күнделіктің, естеліктің нәтижесінде жазылған көркем шығармаларды көп кездестіруімізге болады. Ә.Нұршайықовтың, Т.Әбдіктің бірнеше шығармасы алғашында күнделік күйінде жазылып, кейін көркем прозаға айналған. Сол сияқты А.Бақтыгерееваның кейбір лирикалық өлеңдерінің негізінде де ақын күнделігінің сырлары жатыр. Ендеше, М.Мақатаевтың «Түс» өлеңінің өмірге келуін ақын күнделігімен байланыстыра қарауымызға негіз жоқ емес.

Байқадым баяу қан ақты,
Жабырқау жылы жүректен,
Оянсам, түсім, таң атты,
Сейілдім сонда түнектен [6.104].

Көріп отырғанымыздай, күнделік жазбасы мен өлең жолдарындағы лирикалық кейіпкердің ішкі сезімі, көңіл-күйі бір-біріне жақын. Тіптен егіз деп айтуымызға болады. «Күнделік автордың күнделікті өміріндегі оқиғалардан түйген ой-сезімдерінің нәтижесі, ой ағысы және қоршаған ортадан алған әсерінің көрінісі», – деген [7.18] тұжырым биігінен қарар болсақ, ақынның жоғарыдағы күнделік жазбасы мен өлең жолдарындағы тұтастық күнделікті өмірден түйген ой-сезімдерінің әсері екендігін көруімізге болады.

Мұқағали «Мен үшін дүниенің қорлығы – адам айыбын бетіне басу, оның нашарлығын дәлелдеу...» дей келе, күнделік жазбаларында өзіміздік, мақтаншақтық, даңғойлық сияқты адамгершілік қағидасына жат мінез-құлықтарды сынап, өмірдегі келеңсіз жайларды қағаз бетіне ашына түсіріп отырған. Өзі барынша ашық, тікмінез, адалдық пен әділдікті ту етіп ұстаған ақынның өмірдегі, қоғамдағы, қоршаған ортасындағы мұндай жағдайларға төзбеуі де заңдылық. Автордың өмірдегі өз болмысы, қарапайым табиғаты, шындықты бүкпесіз айтатындығы күнделіктерінен анық көрінеді. «Бойында бір тамшы таланты жоқ бола тұра, талантты әдебиетшілердің қатарында тұрғысы келгендер ақымақ емес, өз шығармашылығын бүгінгі күнмен және өзінің ұранды патриотизмімен өлшейтін, сөйте тұрып, әдебиетте қалғысы келетіндер – ақымақ. Ұятсыздар, олар таланттың орнын баса қоюға дап-дайын және ойлап қараңызшы, «орнын басады да». Орынға отырады да, таланттардың үстінен бұйыра бастайды. О, қандай күйінішті! Одан өткен күйініш болмайды...» [4.380-381].

Тағы бірде: «27 қаңтар 1974 ж. Ақындық тағдырым, қарғыс атсын сені. Мені қоршаған орта үш мәрте қарғыс атсын сені! Мен жаныммен, жүрегіммен берілген, сенген, жақсыдан үміттенген ортам. Өзімді төмендеткен, маған қайғы мен қиналыстан өзге ештеңе әкелмеген күндерді бастан өткерудемін. Жер бетінде менен өткен бақытсыз адам жоқ екендігіне енді ғана көзім жетті» [4.370], – дейді.

Поэзиядағы лирикалық кейіпкерді – автор-ақынның көркем «егізі» деп танысақ, күнделікте автордың өзі. Д.М.Поляк пікірінше, авторлық рефлексия, шындыққа құрылу, психологиялық сенімділік сияқты факторлар күнделікте алға шығады [8]. Автор мен оқырман арасында делдалдың болмауы, олардың арасындағы қашықтықты қысқартады: оқырман күнделік авторының ашық жанына енеді, өткеннің қатысушысы және куәгері болып табылады. Осының айқын көрінісін Мұқағали күнделіктерінен көріп, сезіне аламыз. Оқырманын бей-жай қалдырмайтын күнделіктегі жазбалар ақынның психологиялық жай-күйінен хабар береді: «Дұшпандарым тоқтаусыз шабуылдауда. Олар мені құртып жіберуге дайын. Егер кімде кім біреуіне қару беріп «оны ат десе», – қолы қалтырамай сол мезетте мені өлтіруге дайын: мені – адамзатты сүйетін, ешкімге қастық жасамаған» [4.379], – деген жолдар өз заманындағы ақынның күйзелісі мен күйінішін, мұңы мен сырын анық көрсетеді.

Мұқағали тек мұң мен қайғының ақыны ғана емес, кейде кемерінен асып-тасып шалқиды, жігерленеді, тағдырымен, қоғаммен алыса түсуге дайын тұрады. Бұл оның адам ретіндегі мінезі ғана емес, ақындық шалқар шабыты, өнердің құдіреті. Ақын-философтың, ақын-патриоттың осындай сәттері оның жазбаларынан да көрініс тапқан. Туған жерге, өз халқына деген махаббаты шексіз ақын: «*Ойлап отырсам, менде бір арман бар екен. Ол – қалайда халқыма жағыну, ұнау соған. Тек соған ғана жасырмай шынымды айтсам деп едім. Халқым, үнімді қалай жеткізем саған?... 22 февраль 1973 жыл*» [4.361],-деп тебіренеді. Ал осы бір жігерлі тебіреніс өлеңіне еш айнығысыз көшкен:

Өлең – менің бар тынысым,

Жақсы сөзім- жаны игі халқым үшін. [9.139-140].

Мақатаев күнделіктерінде болған оқиғаларды күнбе-күн беретін жазбалар кездеседі. Хронология – күнделіктің құнды қасиеті. Тарих үшін де, әдебиеттану ғылымы үшін де ең қажетті осы қасиет М.Мақатаев күнделіктерінен де көрініс табады. Мысалы, «*18 апрельде Сәбит Мұқанов қайтыс болды. Ертең 22-сі жерленбекші. Егер бұрынғылардың айтқаны рас болса, енді екінші, нағыз шын өмірі басталатын адам осы Сәбең болуға тиісті... Сәбит – үлкен дүние. Өзі-Өмір... Бұл - қазақтың Бальзагі. 21 апрель 1973 жыл*» [4.364].

В.В.Федотова «Қазіргі кезде автодеректік әдебиеттерді зерттеу жүйелі үрдіс алып келеді. Деректі әдебиетті зерттеудің әдіснамасындағы «шындық», «ойдан шығару», «дерек» және «көркем шығарма» ұғымдарын осы мәселе аясында қарастырып келеді» [10.3] десе, А.Громова: «Қазіргі әдебиеттану ғылымының алдындағы бірінші және ең басты мәселе әдеби материалдардың негізінде деректі көркем әдебиеттің жанрлық ерекшелігін зерделеу» [11],-дейді. Ғалымдар пікірі әдебиеттану ғылымы үшін естелік, күнделік, хат сияқты деректі әдеби жанрлардың құндылығын және оны зерттеу мен зерделенудің қажеттігін көрсетеді. Осы тұрғыдан қарасақ, Мұқағали күнделіктері сол кезеңдегі әдеби үдерістің, ақын-жазушылар арасындағы қарым-қатынастың, қоғамның өнерге, өнер иелеріне деген көзқарас-ұстанымының шынайы көрінісі дер едік.

Мақатаев күнделіктері ақын өмірінің әртүрлі қырларын, оның ойлары мен сезімдерін, ішкі дүниесіндегі психологиялық иірімдерін тап басып көрсетеді. Яғни, адами бітім-болмысының, өмірлік ұстанымы мен көзқарасының, ішкі сезім-күйінің шынайы көрінер тұсы күнделіктері. Өмірден өтер алдында жазған күнделік жазбалардың бірінде:

«*Егер қайсыбір кезде, кейбіреуді менің өмірім, менің шығармашылығым қызықтырса, айтарым:*

Менің қымбатты достарым! Егер сендер шынымен менің өмірбаянымды, шығармашылығымды зерттемек болсаңдар, онда мен не жазсам, соның бәрін түгел оқып шығуды ұмытпағайсыңдар. 14 февраль 1976ж.» [4.393],-деп жазған екен. Бұл менің шыным да, сырым да, өмірім де, шығармашылығым да өз жазбаларымда дегені болса керек.

М.Мақатаевтың күнделіктегі жазбалары өмірдің өзінен ойып алған ақындық қиял мен азаматтық ұстанымның жемісі. Сондықтан да оларда салмақты ой, салиқалы пікірлер жатады. Тіптен қазір көптің аузында жүрген, шығармашылық үдерісте жиі қолданатын нақыл сөзге айналып кеткендері де бар. «*Поэзия махабаттан басталып, парасатпен аяқталуы тиісті ...*»[4.360], «*Поэзия - ғылым. «...» Адам сезімін жан-жақты зерттейтін құдірет болса, ол тек – поэзия*» [4.362], «*... поэзия журналистика емес, ал ақын дабыра туғызатын жағдайларға жүгіре беретін журналист емес, алтынмен киіндіріп қойған қаңқа сүйек табылғаны үшін ғана поэзия жазуға бола ма?!*» [4.377],-деген ойлары әдебиеттің, соның ішінде поэзияның көтерер жүгін, айтар ойын салмақтайды. Өзі «мен әдебиет сыншысы емеспін» дегенімен, жоғарыдағы ойлары сөз өнерінің қыры мен сырын анық көрсететін сыншылдық ойлар.

Ақынның шығармашылық лабораториясын зерттеуші үшін керекті құнды деректер де осында: «*Бүгін, 1974 жылғы 27 январьда, бір отырғанда, үзіліссіз, бірде-бір түзетусіз таңертеңгі 10-нан түнгі 12-ге дейін «Чили – шуағым менің!» атты поэма жазылды. 27 январь 1974 жыл.*» [4.370], «*Адамдарды түсіне отырып, олардың да мені түсінгенін қалаймын. Менің бүкіл поэзиямның мәні, міне, осы. Поэзия – мен үшін жанымның шырылы. Басқа ештеңе де емес...*» [4.387], «*Мен өлеңді үзіп-жұлқып, орайы келгенде, кезі келген жерде жазуға әдеттенбегем. Жоқ! Поэзия– жан бұлқынысы. Бұлқыныс пайда болғанда, қаламнан қол үзбей отыру керек. Кімнің қайтетінін қайдан білейін, мен өзім шабыттың бүкіл сөлін сығып алып, құр сүлдерін қалдырғанша орнымнан тұрмаймын. Аурудың аты ауру, бірақ жұмыс өте жақсы істелді. Кейде ол (шығармашылық) мені бүкіл сырқатымнан сауықтырып жібереді*» [4.392],-деген сөздері ақынның шығармашылық ғұмырынан сыр шертер құнды деректер екені сөзсіз.

5. Қорытынды. Күнделік жазушы өзінің ішкі сезімін, ешкімге айтпас сырын ақ қағаз бетіне түсіреді. Осы жағынан келген күнделік-жазбаның ішкі монологпен табиғаты жақын екендігіне де назар аударуымыз қажет. Ішкі монолог - кейіпкердің ішкі ойы, өзіне өзі қарата айтылған арнауы. Көңіл-күй сырын білдіретін, эмоциялық әсерді байқататын көркемдік құралдардың бір түрі екенін ескерсек, осы көркемдік құралдың күнделікпен байланысы, жақындығы айқындала түседі.

Мақатаев поэзиясы Пушкин, Абай, Блок поэзиясы сияқты, мәңгі жаңа және кез келген ғасыр оқырманы үшін жаңашылдық десек, оның қаламынан туған күнделік жазбалары да оқырман үшін аса тартымды, айтары мол ақиқат сөздер. Ал ғылым үшін тың, өзекті тақырып.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Кознова Н.Н. Дневники, письма, мемуары: к вопросу о взаимодействии жанров. Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Русская филология». –М., 2009. – №1. – С. 137-143.

2 Есембеков Т.У. Көркем мәтін поэтикасы: оқу құралы. –Алматы: Қазақ университеті, 2012. - 28бет.

3 Абишева С.Д. Дневник М.Мақатаева как структурно-семантический комплекс. Вестник КазНПУ им.Абая, серия «Филологические науки», №2 (12), 2005г. –С.48-54.

4 Мақатаев М. Шығармаларының 4 томдық жинағы. 3 том. Құрастырған –Л.Әзімжанқызы, О.Асқар.-Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2002. 432-бет.

5 Мақатаев М. Шығармаларының 4 томдық жинағы. 2 том. Құрастырған –Л.Әзімжанқызы, О.Асқар.-Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2002. 432-бет.

6 Мақатаев М. Шығармаларының 4 томдық жинағы. 1 том. Құрастырған –Л.Әзімжанқызы, О.Асқар.-Алматы: «Жалын баспасы» ЖШС, 2002. 432-бет.

7 Вьолле К. Дневник в России в конце XVIII – первой половине XIX в. как автобиографическое пространство //К. Вьолле, Е. Гречанная// Известия АН. Серия литературы и языка. – 2002. – Т. 61. – № 3. – С. 18 – 36.

8 Поляк Д.М. Жанр дневника и проблемы его типологии. –Автореф... к.фиол.н. Алматы, 2004.

9 Мақатаев М. Шығармаларының 3 томдық жинағы. 2 том. Өлеңдер мен поэмалар. –Алматы: «Жазушы», 1991. 368-бет.

10 Федотова В.В. Поэтика дневниковой прозы И.А.Бунина. Автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Казань. 2010. Казанский государственный университет имени В.И.Ульянова-Ленина. 18 бет.

11 Громова А. Литература и документ теориятическое осмысление темы (материалы круглого стола). Электронный ресурс. URL <http://tych.ru/online/index.php/ainmenu-65/40> – 2009/365.

References:

1. Koznova N.N. Dnivniki, pisma, memuary: k voprosu o vzaimodeistvii janrov. Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seria «Ruskaia filologia». –М., 2009. – №1. – С. 137-143.

2. Esembekov T.U. Kөркем мәтін poetikasy: oqu құралы. –Алматы: Qazaq universiteti, 2012. -28бет.

3. Aбишева S.D. Dnevnik M.Makataeva kak strukturno-semanticheski kompleks. Vestnik KazNPU im.Abaia, seria «Filologicheskie nauki», №2 (12), 2005g. –S.48-54.

4. Maqataev M. Şyғarmalarynyñ 4 tomdyq jinaғы. 3 tom. Qūrastyrған –L.Äzimjanqyzy, O.Asqar.-Almaty: «Jalyn baspasy» JŞS, 2002. 432-bet.

5. Maqataev M. Şyғarmalarynyñ 4 tomdyq jinaғы. 2 tom. Qūrastyrған –L.Äzimjanqyzy, O.Asqar.-Almaty: «Jalyn baspasy» JŞS, 2002. 432-bet.

6. Maqataev M. Şyғarmalarynyñ 4 tomdyq jinaғы. 1 tom. Qūrastyrған –L.Äzimjanqyzy, O.Asqar.-Almaty: «Jalyn baspasy» JŞS, 2002. 432-bet.

7. Völle K. Dnevnik v Rosii v konse XVIII – pervoi polovine XIX v. kak avtobiograficheskoe prostranstvo //K. Völle, E. Grechannaia// İzvestia AN. Seria literatury i iazyka. – 2002. – T. 61. – № 3. – S. 18 – 36.

8. Poläk D.M. Janr dnevnika i problemy ego tipologii. –Avtoref... k.fiol.n. Almaty, 2004.

9. Maqataev M. Şyғarmalarynyñ 3 tomdyq jinaғы. 2 tom. Öleñder men poemalar. –Almaty: «Jazuşy», 1991. 368-bet.

10.Fedotova V.V. Poetika dnevnikovoi prozy İ.A.Bunina. Avtoreferat disertasi na soiskanie uchenoi stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Kazän. 2010. Kazanski gosudarstvennyi universitet imeni V.İ.Ülänova-Lenina. 18 bet.

11. Gromova A. *Literatura i dokument teoriaticheskoe osmyslenie temy (materialy kruglogo stola). Elektronnyi resurs. URL http://lych.ru/online/index.php/oainmenu-65/40 – 2009/365.*

МРНТИ 17.82.30

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.49>

Тебегенов Т.,¹ Айтимов М.,² Сағынған Н.³

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

^{2,3}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қызылорда, Қазақстан

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ РЕАЛИСТІК СИПАТ ПЕН КӨРКЕМДІК ҚИЯЛ ТҰТАСТЫҒЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі қазақ прозасындағы (Қ. Жиенбайдың “Даңқ түрмесінің тұтқыны”) табиғат – адам – қоғам қарым-қатынастарын әлеуметтік-психологиялық сарынмен жазу ерекшеліктері ғылыми байыпталды және деректерден туындайтын қиял қосындыларының әсерлілігі, нанымдылығы жастар бейнесі арқылы айқындалған. Жазушы жастар бейнесі арқылы ХХ ғасырдың 80-жылдары болған ұлттық- азаттық жолындағы сілкіністерден санасы оянған жаңа көзқарастағы қазақ жігіттерінің тұлғасын даралап, көркем шығармадағы реалистік сипат пен көркемдік қиял тұтасуы – адамдардың ойлау кеңістігіне лайықты болмысымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, романдағы табиғат аясындағы адам тіршілігінің шынайылығын ашу, ұлттық-этнографиялық дәстүрлерді уақыт шындығымен сәйкестендіру, т.б. көркемдік шешім эстетикасы ерекшеліктері күрделі сипатымен саралана талданған. Адамдардың жеке өзіндік психологиялық жан әлемі мен оларға тікелей қатысты басқа да жеке тұлғалардың, топтардың қоғамдық - әлеуметтік қарым - қатынастарын қамтитын эпикалық шығармалардың поэтикалық табиғатынан көркемдік шындықтың күрделі жинақтаумен жазылған құрылымы айқындалады.

Түйін сөздер: реалистік сипат, көркемдік қиял, эпикалық баяндау, ішкі монолог

Tebegeenov T.,¹ Aitimov M.,² Sagingan N.³

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

^{2,3}Kyzylorda State University named after Korkyt Ata,
Kyzylorda, Kazakhstan

THE REALISM OF THE CHARACTER AND INTEGRITY OF THE ARTISTIC IMAGINATION IN THE KAZAKH PROSE

Abstract

This article reveals the features of writing the socio-psychological relationship of nature-man-society in modern Kazakh prose ("Prisoner of the prison of glory" by K. Zhiembai), as a socio-psychological aspect. The image of the youth the writer highlights the personality of the Kazakh guys from a new point of view, awakened from the turmoil of national liberation the path of the 80 - ies of XX century, the combination of a realistic nature and artistic imagination in fiction – is that people deserve a space of thinking. In addition, the novel analyzes the features of the aesthetics of artistic solutions that reveal the authenticity of human life in nature, the comparison of national and ethnographic traditions with the reality of time, and others. The complex structure of artistic truth is determined from the poetic nature of epic works, which include the independent psychological world of people and social relations of other individuals and groups directly related to them.

Keywords: realistic character, artistic fantasy, epic exposition, internal monologue